

Markus Lång

Musiikkifilosofiaa yleisesti ja erityisesti

Juha Torvinen & Alfonso Padilla (toim.),

Musiikin filosofia ja estetiikka. Kirjoituksia taiteen ja populaarin merkityksistä.

Yliopistopaino, Helsinki. 2005. 493 s.

Musiikkifilosofian ja -estetiikan rajat ja määritelmät eivät ole aina olleet kovin selviä, huomauttavat Alfonso Padilla ja Juha Torvinen toimittamansa artikkelikokoelman johdannossa.

Pääpiirteittäin voidaan kuitenkin ajatella, että yhtä lailla kuin estetiikka on filosofian osa, myös musiikkiestetiikka on musiikkifilosofian osa. Musiikkiestetiikka on erityistä, se on sidoksissa historiaan ja kulttuuriin, kun taas musiikin ontologian, epistemologian ja musiikkisosiologian tutkimuskohteet ovat yleismaailmallisia, universaaleja.¹

Yksitysisistä tutkimusongelmista on vaikeampi sanoa, kumpaan luokkaan ne kuuluvat, sillä tutkimus edellyttää laajaa tarkastelua. Käytännössä käsitteitä kohdellaan lähes synonyymeina, kuten tässäkin artikkelikokoelmassa.

Vaikka *Musiikin filosofia ja estetiikka* on laaja-alainen teos, se ei käsittele aihepiiriään kattavasti eikä järjestelmällisesti (moinen olisikin valtaisa urakka), ja yksityiset kirjoittajat ovat saaneet valita aihepiirinsä. Siksi on vaikea välttää ajatusta, että kirjan nimeen olisi sopinut paremmin partitiivi: *Musiikin filosofiaa ja estetiikkaa*.

Musiikkifilosofian yleismaailmallisuus oli pitkään 1900-luvulle saakka melko rajallista, sillä tutkimuskohdeena oli vain länsimainen taidemusiikki. Myös Lähi-idän, Kiinan ja Intian korkeakulttuureissa pohdittiin musiikkifilosofisia ongelmia jo ennen ajanlaskumme alkua, mutta näitä kirjoituksia ei tunnettu ja länsimaista taidemusiikkia pidettiin kaiken säveltaiteen huipentumana, jonka

ihannetta muut musiikit lähestyivät enemmän tai vähemmän täydellisesti.²

Tilanteen muutoksesta kertoo se, että *Musiikin filosofia ja estetiikka* -kirjassa etnisiä musiikkeja ja populaarimusiikkeja käsitellään laajasti eikä klassisen musiikin perusohjelmistolle ole paljonkaan sijaa; taidemusiikin artikkelit käsittelevät Kaija Saariahoa (Anne Sivuoja-Gunaratnam), jälkিতonaalista musiikkia (Tiina Koivisto), tekijyyttä (Tomi Mäkelä) ja musiikin suhdetta todellisuuteen (Erkki Salmenhaara). Saariahon lisäksi yksityiskohtaisen analyysin kohteena on amerikkalainen kantrilaulaja ja säveltäjä K. D. Lang (Susanna Välimäki). Suuri osa artikkeleista on historiallisia ja teoreettisia pienoistutkimuksia.

Johdannossa ja Eero Tarastin artikkelissa esitellään filosofian historian ja musiikin yhteyksiä, mainitaan ketkä ovat musiikkia käsitelleet (Platon, Arthur Schopenhauer), ketkä eivät (Immanuel Kant, Bertrand Russell, Martin Heidegger ym.). Yllättävää kyllä Ludwig Wittgenstein on sijoitettu jälkimmäiseen ryhmään (14). Wittgenstein käsitteli musiikkia usein vaikkakin katkelmalaisesti, hän oli musikaalinen, ja hänen perheellään oli yhteyksiä Wienin musiikkielämään.³

Suomenkielisten artikkeleiden ohella kirjassa on yksi ruotsinkielinen ja yksi englanninkielinen artikkeli. Niklas Nyqvist tarkastelee Otto Anderssonin toimintaa suomenruotsalaisen kansanmusiikin vaalijana. Anderssonin esteettisinä pääperiaatteina olivat luonnollisuus ja aitous, jotka vaikuttivat sekä des-

” Musiikkifilosofian yleismaailmallisuus oli pitkään 1900-luvulle saakka melko rajallista, sillä tutkimuskohteena oli vain länsimainen taidemusiikki. Myös Lähi-idän, Kiinan ja Intian korkeakulttuureissa pohdittiin musiikkifilosofisia ongelmia jo ennen ajanlaskumme alkua, mutta näitä kirjoituksia ei tunnettu ja länsimaista taidemusiikkia pidettiin kaiken säveltaiteen huipentumana, jonka ihannetta muut musiikit lähestyivät enemmän tai vähemmän täydellisesti.”

kriittivisen että preskriptiivisen kansanmusiikintutkimuksen taustaoletuksina; kansanmusiikin ”aitoja” muotoja haluttiin varjella ja pelastaa katoamiselta. Taustalla oli myös kansallisia pyrkimyksiä: Venäjän vallan aikana ”varsinainen” kansanmusiikki todisti vahvoista yhteyksistä muihin pohjoismaihin. José Luiz Martinezin englanninkielinen artikkeli käsittelee intialaista *odissi*-tanssia melko yleistajuisesti.

Kirjan alaotsikko rajaa aihepiiriksi ”merkitykset”, mutta tämäkin käsite on laaja ja ongelmallinen. Kuten Erkki Salmenhaara mainitsee Paavo Heinisen todenneen, taiteella ei ole niinkään merkitystä (engl. *meaning*) vaan merkitsevyyttä (*significance*). Pentti Määttänen puolestaan tarkastelee musiikin merkityksiä pragmatismien näkökulmasta (C. S. Peirce, John Dewey), arvostelee useita teorioita, kuten hermeneutiikkaa, ja esittää, että merkitys on käyttöä.

”Esteettisellä kokemuksella ei ole transsendenttia perustaa, koska ihmisymmärryksellä ei sellaista ole. Merkitykset, joiden avulla kokemukset yleensä ja taideteokset erityisesti tulkitaan ja ymmärretään, ovat maanpäällisiä kulttuurisia käytäntöjä. Näillä käytännöillä on tietty yhteinen perusta ruumiillisessa olemassaolossa, mutta ne voivat vaihdella kontekstin mukaan eri aikoina, eri puolilla maailmaa sekä erilaisissa ala- ja osakulttuureissa.” (245)

Pidän kannatettavana sitä, että musiikin mielekkyyttä selitetään käytön ja ruumiillisuuden avulla, mutta ongelmallisena pidän *toiminnan* käsitettä: jos ”sosiaaliset suhteet seksuaalisuutta myöten ovat toimintaa” (243), seuraako tästä että lopulta kaikki elämänilmiöt ovat toimintaa eikä juuri mitään voida määritellä ei-toiminnaksi? Ongelmalliselta vaikuttaa myös Määttänen esittämä dikotomia: kulttuuri on luonnon (evoluution) tuote eikä esteettisillä arvoilla eikä kokemuksella ole absoluuttista tai transkendenttia perustaa (244–246). Hän jättää huomiotta sen, että kulttuurilla voi olla omaa sisäsyntyistä merkitystään, joka ei

riipu evoluutiosta eikä tuonpuoleisista arvoista.

Salmenhaara ja Määttänen ovat yhtä mieltä siitä, että musiikin ja kielen erojen ja yhtäläisyyksien pohdinta on hyödytöntä; nuottikirjoitus muistuttaa kieltä, ei niinkään soiva musiikki.⁴ Ylimalkaan musiikin merkitysten etsintä johtaa vain filosofiseen umpikujaan ja kielen tyhjäkäyntiin, koska musiikki eroaa olennaisesti luonnollisesta kielestä. Kuulija sijoittaa musiikkiin merkitsevyyttä, ja koska hän ei tiedosta omaa toimintaansa, merkitsevyys tuntuu musiikin itsensä ominaisuudelta.⁵

Musiikkifilosofian kannalta kiinnostava on Anne Sivuoja-Gunaratnamin artikkeli Kaija Saariahon musiikista. Hän on valinnut varsin jännittävän aiheen: hiljaisuuden, jota tavallisesti pidetään musiikin vastakohtana. Hän tarkastelee erityisesti taukoja: ne ovat hiljaisuutta, periaatteessa ei-musiikkia, sillä musiikki määritellään yleensä ääni-ilmiöiksi.⁶

Sijaintinsa ja näkökulmamme vuoksi musiikkiteoksen sisään jäävää hiljaisuutta nimitetään tauoksi. Tauon ontologia on jo sinänsä kiehtova ontologinen kysymys, sillä tauon määritelmä on kaksinkertaisesti negatiivinen: tauko on ei-ääntä, ja tauoksi määritellään jotakin sen perusteella, mikä sitä ”ympäroi” (edeltää ja seuraa). Taukojen ontologia rinnastuu reikien ontologiaan, jota S. Albert Kivinen on tarkastellut.⁷

Artikkelikokoelman kirjoitusten taso vaihtelee, ja kokoelma olisi kaivannut vielä kielenhuoltajan kosketusta (esimerkiksi tietyt väli-merkivirheet toistuvat usein). Altti Kuusamon, Pekka Jalkasen ja Tomi Mäkelän artikkelit ovat sujuvinta kieltä, mutta kirjasta löytyy myös kielen tyhjäkäyntiä, ikään kuin muuttamat kirjoittajat eivät olisi pohtineet sanomansa yhteyttä konkreettisiin ilmiöihin.

”Sävellyksellinen design kuvaa niitä reittejä, joita sävellyksellisessä avaruudessa kuljetaan. Sävellyksellisen designin toteutus on itse sävellys, joka voi ilmetä partituurina, esityksenä tai muulla tavoin.” (432.)

Hienoisesta epätasaisuudestaan huolimatta *Musiikin filosofia ja estetiikka* tarjoaa opiskelijoille ja tutkijoille innoitusta ja näköaloja suomen kielellä.

Viitteet

1. Bowman 1988, 6–7.
2. Esim. Pekkälä 1984.
3. Lewis 2004.
4. Vrt. Kurkela 1986.
5. Lång 2004, 242–248.
6. Esim. Lång 2004, 11–15.
7. Kivinen 1999.

Kirjallisuus

- Bowman, Wayne D., *Philosophical Perspectives on Music*. Oxford University Press, Oxford 1998.
- Kivinen, S. Albert, Reiät ja paikat: johdatusta deskriptiiviseen metafysiikkaan. *Tieteessä tapahtuu* 4/1999 (17. vsk.), s. 28–32. <URL: <http://www.tsv.fi/ttapaht/994/kivinen.htm>>.
- Kurkela, Kari, Note and Tone. A Semantic Analysis of Conventional Music Notation. [Diss.] *Acta Musicologica Fennica*, 15. Suomen Musiikkiteollisuuden Seura, Helsinki 1986.
- Lewis, Peter B. (toim.), *Wittgenstein, Aesthetics and Philosophy*. Ashgate, London 2004.
- Lång, Markus Psykoanalyysi ja sen soveltaminen musiikintutkimukseen. [Diss.] *Studia musicologica Universitatis Helsingiensis*, 12 [11]. Helsingin yliopisto, Helsinki 2004.
- Pekkälä, Erkki, Historiallinen katsaus analyysimetodiikan kehitykseen etnomusiologiassa. *Musiikki* 3–4/1984 (14. vsk.), s. 129–187.